

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Кафедра публічного управління та адміністрування

ШКОДІНА ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА

**МЕХАНІЗМИ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ЯК СПОСІБ ВЗАЄМОДІЇ
ГРОМАДЯН З ВЛАДОЮ (НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ)**

Спеціальність: 281 Публічне управління та адміністрування

АВТОРЕФЕРАТ

магістерської роботи на здобуття наукового ступеня

магістра публічного управління

Миколаїв – 2020

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми визначається тим, що електронна демократія нині є надзвичайно популярною та обговорюється у багатьох країнах світу, адже швидкі темпи інформаційно-комунікаційних технологій надають можливість скоротити витрати на проведення виборів, референдумів, а також забезпечити прозорість у діяльності органів державної влади.

Розбудова інформаційного суспільства є одним з головних завдань усіх розвинутих країн світу. Нині Україна також приєдналась до світового процесу формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічного суспільства, в якому кожен громадянин має можливість створювати та накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися, а також обмінюватися ними, аби дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого й суспільного розвитку підвищення якості життя.

Однак права і свободи людини можуть бути гарантованими та захищеними лише за наявності вільного доступу до інформації, забезпечення суспільної думки, адекватної подій, що відбуваються, ефективного впливу громадян на державну владу та здійснення органами влади необхідних функцій соціального управління.

Саме тому, в умовах сучасних глобальних процесів та розбудови інформаційного суспільства постає питання оперативного та вільного доступу населення до інформації, а також відкритого діалогу між громадськістю та державою.

Активна участь громадян в процесі прийняття рішень є центральним елементом ефективного державного управління.

Органи державної влади та громадськість потребують налагодженого двостороннього зв'язку, отриманні необхідної інформації, проведення консультацій та спільного прийняття рішень.

Невід'ємним компонентом сучасного демократичного суспільства та ефективної урядової діяльності за допомогою застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є електронне урядування.

На сьогодні все більше країн у світі запроваджують інструменти е-демократії для формування нової політики, основою якої стають відносини між громадянами та владою, засновані на відкритості та повній довірі один до одного.

Залучення громадян до прийняття управлінських рішень за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє цим країнам розвивати ефективну систему державного управління, в якій кожний громадянин має можливість вплинути на державну політику, зокрема на вироблення та реалізацію найважливіших державно-управлінських рішень.

Таким чином, електронна демократія сприяє підвищенню якості управлінських рішень, що стосуються як кожного окремого учасника політичного процесу, так і суспільства в цілому.

Зарубіжні країни, в яких досить добре розвинута електронна демократія, змогли досягти такого її рівня, коли усі інструменти представляють собою єдину ефективну систему комунікацій, що зміцнює та сприяє найбільш ефективному двосторонньому діалогу уряду та суспільства.

Саме тому запровадження інструментів електронної демократії в Україні є актуальним на сьогоднішній день.

Електронна демократія повинна посісти гідне місце та увійти до порядку денного радикальних політичних реформ, а також стати складовою державного управління.

Мета даної роботи полягає у дослідженні стану впровадження електронної демократії в Україні як способу взаємодії громадян з владою, вивченні ефективності зворотного зв'язку між органами державної влади та громадянами, розробці практичних рекомендацій щодо впровадження інструментів електронної демократії на місцевому рівні.

Для досягнення визначеної мети поставлені наступні дослідницькі завдання:

- проаналізувати теоретико-методологічні основи електронної демократії;
- дослідити різноманітні підходи до визначення «електронної демократії»;
- вивчити особливості розвитку електронної демократії в Естонії;
- дослідити досвід впровадження електронної демократії в Латвії;
- проаналізувати стан тенденції розвитку інструментів е-демократії в Миколаївській області;
- розробити рекомендації щодо запровадження інструментів електронної демократії на місцевому рівні.

Об'єкт дослідження – електронна демократія як форма участі громадян в процесі вироблення та прийняття державних рішень.

Предметом дослідження є особливості впровадження е-демократії на місцевому рівні.

Методологічна основа роботи. У роботі застосовано загальнонаукові методи: аналізу – при пошуку і ознайомленні з різноманітними веб-ресурсами і порталами з електронної демократії та забезпеченні громадян до доступу до інформації органів державної влади; порівняння – при порівнянні інструментів та механізмів електронної демократії Естонії, Латвії та України. Окрім того, застосовувався метод аналогії, індукції та дедукції для визначення заходів запровадження інструментів електронної демократії на місцевому рівні.

Новизна одержаних результатів полягає в тому, що здійснюється спроба дослідити розвиток електронної демократії в країнах, що є вихідцями з колишнього СРСР, проаналізувати процес запровадження електронної демократії на місцевому рівні, а також визначити шляхи вдосконалення інструментів електронної демократії в органах місцевого самоврядування.

Практичне значення одержаних результатів визначається комплексним підходом дослідження. У роботі отримано наукові результати, які дозволили розробити практичні рекомендації щодо запровадження інструментів електронної демократії на місцевому рівні.

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (вісім підрозділів), висновки. Загальний обсяг роботи складає 88 сторінок. Список використаних джерел містить 66 найменувань, у тому числі 5 іноземною мовою. У роботі вміщено 1 таблицю. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений у додатку А.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету та основні завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, висвітлено наукову новизну і практичне

значення виконаної роботи. Наведено результати апробації основних положень та особистий внесок автора дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи електронної демократії» охарактеризовано проблематику та джерельну базу дослідження електронної демократії в Україні.

Підрозділ 1.1. «Поняття та сутність «е-демократії» розкриває сутність електронної демократії як спосіб взаємодії громадян з владою.

З'ясовано, що сутність е-демократії позначається в тому, що в тому, що завдяки використанню інформаційних технологій, кожна особа має змогу стати учасником у створенні політики держави та бути залученим до безперервного двостороннього діалогу «уряд-громадянин».

Громадськість має змогу підіймати питання та акцентувати увагу на тих проблемах, які є дійсно важливими для досягнення спільної мети населення та державних органів. Через інформаційні мережі громадяни обговорюють актуальні питання, дискутують та через дискусію приходять до єдиного рішення, яке є уособленням особистої позиції більшої частини учасників дискусії. Внаслідок цього, громадськість здійснює вплив на формування та реалізацію політики держави, розв'язання питань на місцях, вимагає посилення прозорості та доступності для громадян інформації про діяльність органів влади, а отже, здійснює безпосереднє управління державою.

У підрозділі 1.2. «Методика електронного залучення» розкриті основні теорії залучення громадян до вироблення політики в Україні.

З'ясовано, що шлях, який пройшли інші країни до е-демократії, відрізняється в кожному конкретному випадку. Це залежить від багатьох чинників: історичних умов і традицій держави, форми правління, рівня розвитку громадянського суспільства, економічних можливостей, географічних особливостей тощо. Згідно з досвідом, набутим різними країнами, на залучення громадян до вироблення політики впливають три чинники. А саме: вибір часових рамок; цільове спрямування та інтегрування.

Вимір часових рамок позначається в тому, що, чим вищий рівень обговорення проблеми на етапі визначення порядку денного, тобто вибору певної проблеми, тим більше можливостей долучитися до прийняття рішення мають громадяни.

Інтегрування. Поєднуючи методи традиційного та електронного залучення громадян, можна досягти більших результатів. А це важливо і для надання інформації з питань державної політики, і для самого процесу електронного врядування.

Цільове спрямування. Планування розвитку держави, регіонів, міст потребує обговорення проблем і завдань на багатьох рівнях.

Зроблено висновок, що Основним елементом участі населення в керуванні державою з користуванням ІКТ є розповсюдження інформації відносно діяльності державної влади на офіційних веб-порталах влади, інтенсивний розгляд населенням на офіційних мережевих порталах органів державної влади питань емоції населення (електронні консультації) та своєчасний розгляд посадовими особами електронних петицій населення (електронне прийняття рішень).

У підрозділі 1.3. «Умови запровадження електронної демократії» встановлено, що в умовах сучасних глобальних процесів становлення громадянського суспільства демократія визнана кращою формою правління переважною кількістю країн світу, хоча традиційні форми її здійснення мають значні вади.

Електронна демократія є предметом обговорень в усіх країнах світу. Проблема участі громадян у справах органів державної влади не нова для урядів, незалежно від рівня їх розвитку. При розробці нової політики уряди намагаються залучити громадян та інші зацікавлені сторони до участі у цьому процесі. Окрім традиційних методів останнім часом використовуються й інтерактивні електронні медіа-засоби для включення більшої кількості учасників. Такі засоби розширюють можливості інтерактивного процесу розробки державної політики. Відповідний процес формування державної політики називають «електронною участю» чи «електронною демократією».

Зроблено висновок, що сутність електронної демократії полягає у тому, що при налагодженій системі електронних комунікацій, до процесу прийняття урядових рішень залучаються усі громадяни країни, а сам процес перетворюється у двосторонній діалог уряду та громадян, де кожна сторона має повну довіру до іншої. При цьому самі інформаційно-комунікаційні технології не забезпечують участь громадян і бізнесу у прийнятті рішень.

Таким чином, правильне розуміння сутності, значення та ролі е-демократії сприятиме також виробленню фундаментальних концепцій розвитку конституційного права, що можуть бути втілені в основні засади розвитку конституційного права, реалізацію та захист конституційних прав громадян, в тому числі і за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

У другому розділі *«Проблеми впровадження електронної демократії на місцевому рівні»* визначені основні проблемні питання запровадження е-демократії на місцевому рівні.

У підрозділі 2.1. «Розвиток електронної демократії% зарубіжний та український досвід» визначено, що Останніми роками однією з провідних тенденцій розвитку сучасного суспільства стало впровадження в суспільне життя електронної демократії. З кожним роком різноманітні її форми активно застосовуються у різних сферах суспільного життя найбільш розвинутих країн як засіб комунікації між громадянським суспільством та владою. Тому закономірним є те, що питання е-демократії стали об'єктом досліджень цілої низки науковців.

Зокрема, у цьому напрямку працюють Н.В.Грицяк, А.В.Слободянюк, С.Г.Соловійов. Проте, у працях наших науковців недостатньо досліджений світовий досвід розвитку електронної демократії, можливість та перспективи його застосування в українських реаліях.

У підрозділі 2.2. «Участь громадськості як необхідна умова електронної демократії» показано, що Мета запровадження електронної демократії – це налагодження ефективної комунікації влади з громадянами. Для цього слід використовувати технології е-залучення. Проте за умови, якщо суспільство не набуло достатнього досвіду щодо традиційних методів участі громадян у житті суспільства, навряд чи спроби електронного залучення громадян до управління будуть ефективними.

Участь громадськості відбувається в межах громади і полягає в організації громадян та їх цілей через діяльність недержавних організацій з метою здійснення впливу на процес прийняття рішень.

Результативність стосунків зацікавлених сторін визначається тим, що всі вони працюють заради змін у суспільстві, причому тісніший стосунок до проблеми спонукає певну категорію до ефективнішої діяльності. Тобто, у вирішенні проблем місцевого рівня

зацікавлені (різною мірою) всі громадяни, отже вони зацікавлені й у прийнятті певного рішення органом місцевого самоврядування.

У підрозділі 2.3. «Перешкоди, що виникають на шляху до реалізації електронної демократії» показано, що безпосередній зв'язок між розвитком е-демократії та рівнем відкритості держави наявний. Саме електронні засоби комунікації сьогодні здатні пом'якшити або навіть і зовсім зняти технічні, професійні та психологічні обмеження політичної участі громадян.

Широке запровадження е-демократії потребує спільних зусиль держави та громадянського суспільства, спрямованих на розповсюдження інформаційно-комунікативних технологій та освітніх програм для населення.

У третьому розділі «Шляхи вдосконалення інструментів електронної демократії в органах місцевого самоврядування» визначено, що на сьогодні в Україні триває реформа децентралізації влади, завдяки якій органи місцевого самоврядування отримують більше повноважень. Дана реформа докорінно змінює світогляд людей, привчає їх брати на себе не лише повноваження, а й відповідальність.

У підрозділі 3.1. «Інструменти електронної демократії в Миколаївській області: стан та тенденції розвитку» висвітлено, що Особливістю розвитку електронної демократії в цей період стала активна діяльність громадських діячів у соціальній мережі Facebook. Українська фейсбук-спільнота виявила неабияку громадянську активність, зігравши помітну роль у подіях Євромайдану та подальших трансформаційних процесах у країні. Facebook став місцем для суспільно-політичних дискусій та вироблення громадської думки.

В містах України почали запроваджуватись найрізноманітніші інструменти е-демократії: е-звернення, е-петиції, е-обговорення, е-закупівлі, е-бюджети, е-громадські бюджети (бюджети участі). Деякі міста почали самостійно створювати різні сервіси такі, як: е-петиції, електронні черги до дитячих садків чи портали відкритих даних, а інші – почали використовувати електронні платформи, наприклад «Єдина система місцевих петицій» чи «Розумне місто», що поєднують у собі декілька електронних інструментів участі.

Електронна демократія стала темою роботи багатьох громадських організацій, проектів та програм, що з задоволенням підтримуються міжнародними донорами.

У підрозділі 3.2. «Впровадження електронних інструментів прямої демократії в Україні у контексті посилення державно-громадського діалогу та взаємодії» показано, що перспективи розширення діапазону можливостей застосування та, відповідно, зростання доступності процедур прямої демократії шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій визначаються насамперед:

- необхідністю створення умов для системного залучення громадськості до державного управління та вирішення всіх нагальних проблем;
- потребою у спрямуванні громадських ініціатив у площину конструктивної взаємодії з державою;
- вимогами забезпечення відкритості та прозорості в діяльності управлінського апарату.

До того ж, усвідомлення власної причетності до державотворчих процесів, безумовно, сприятиме розвитку активної громадянської позиції як однієї з основних умов становлення дієздатного громадянського суспільства. Слід підкреслити, що в Україні

розвиток електронної демократії визначено в завданнях Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016-2020 роки

Досліджувані інструменти е-демократії в містах України та області, відповідні процедури користування ними є в цілому формалізованими на рівні локального правового забезпечення. А обсяг участі, способи та засоби зворотного зв'язку громадськості з органами місцевого самоврядування, форми та обсяг громадського контролю в процесі прийняття публічних рішень, результативність цього процесу – є проявами демократичності та відповідальності місцевих громад.

ВИСНОВКИ

Відповідно до визначених у магістерській роботі мети і завдань отримані результати, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання щодо механізмів електронної демократії як способу взаємодії громадян з владою в Україні. В узагальненому вигляді вони зводяться до таких теоретичних і практичних висновків:

1. Для України останнє десятиріччя ХХ століття стало винятково важливою та доленосною сторінкою новітньої історії. Багатовікова боротьба українського народу за свободу та незалежність завершилась утворенням незалежної держави, відкривши можливості для створення цивілізованого, демократичного суспільства.

В Україні, що обрала шлях приєднання до європейського співтовариства, утвердження демократичних цінностей означає цивілізаційну спрямованість та перспективу подальшого суспільного розвитку.

Становлення електронного урядування та електронної демократії є досить нагальним питанням для України, особливо в умовах реформи децентралізації влади, залучення громадськості до процесу управління державними справами та задля покращення діалогу між державою та її громадянами.

2. Досвід країн Балтії у сфері е-урядування та е-демократії є важливим для України, оскільки він дає змогу виокремити кращі шляхи розвитку. Без сумніву, не всі практики можуть бути адаптовані до українських реалій через низку причин, серед яких високий рівень бюрократії, неспроможність влади до прийняття важливих для країни рішень. Також гальмують процес значна корумпованість, порівняно з зарубіжними країнами, відмінність у законодавстві, місцями технічна неспроможність та подекуди не кваліфіковані кадри.

Запозичуючи досвід уряду Естонії та Латвії, українській владі потрібно навчитися безперервно реагувати на потреби користувачів, через спеціальні консультативні центри. Уряд України має встановити прямий діалог з громадянами.

3. Інформаційно-комунікаційні технології в Україні стають дієвим інструментом залучення громадян до прийняття рішень органами державної влади всіх рівнів і органами місцевого самоврядування. В той же час, як свідчить досвід країн, в яких е-демократія здобула міцні позиції і розвивається, нашому суспільству треба подолати чимало перепон на шляху утвердження цієї перспективної форми взаємодії громадян між собою, з владою та бізнесом.

Проте слід підкреслити, що чинним законодавством України передбачено широкий спектр можливостей впровадження електронної демократії. Позитивною тенденцією є постійний розвиток і вдосконалення нормативної бази в цьому напрямі. Однак розвиток електронної демократії на місцевому рівні в більшості містах відбувається не так швидко, як на державному рівні.

4. Проаналізовано стан та тенденції розвитку інструментів е-демократії в Миколаївській області. В результаті виявлено, що Миколаївська область в основному перебуває на початковому етапі розвитку е-демократії – е-охоплення, основою якого є електронне інформування, що виступає передумовою зміцнення стосунків між владою та громадянами, має односторонній характер, тому що інформація надходить в режимі он-лайн від органів влади до громадськості. Підтвердженням цього є той факт, що органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають власні веб-сторінки, на яких висвітлюється інформація про діяльність органів влади, структуру; оприлюднюються офіційні документи.

5. Гострою проблемою розвитку електронної демократії на місцевому рівні залишається й помітна «цифрова нерівність» між міським та сільським населенням, відсутність дієвих кроків з її подолання. Ще однією перешкодою на шляху у розвитку електронної демократії на місцевому рівні є відсутність навиків та знань у посадових осіб місцевого самоврядування, представників громадських об'єднань та громадян щодо використання технологій е-демократії.

6. Запровадження електронної демократії в Україні є необхідним та нагальним завданням, однак лише комплексний підхід до застосування її інструментів може суттєво вплинути на демократизацію відносин між громадянами та державою, належним чином забезпечити конституційне право громадян на участь в управлінні державними справами, а весь процес зробити зручним та прозорим.

7. Для впровадження інструментів електронної демократії як способу взаємодії громадян з владою, в Україні необхідно:

- вдосконалити українське законодавство в частині організації електронної взаємодії громадян та організацій з державними органами; на практиці запровадити в усіх органах державної влади електронний документообіг та активне використання цифрового підпису;

- подолати цифрову нерівність, впровадивши громадські точки доступу;

- дотримуватись умов та термінів проведення передбачених чинними нормативно-правовими документами заходів з використання новітніх ІКТ;

- розробити механізми ідентифікації особистості, які б відповідали сучасним світовим вимогам, адже відсутність довіри до надійності захисту і збереження персональних даних стає суттєвою перешкодою на шляху розвитку електронної демократії;

- запровадити е-голосування, що підвищить довіру громадян до політиків, державних службовців та бажання брати участь у виборах, які є основним проявом демократії та найважливішим елементом участі громадян у політичному процесі.

Зміст роботи (анотація): підсумовано теоретико-методологічні фундаменти електронної демократії; досліджено норми права, що стосуються піднесення інформаційного суспільства; сформульовано способи електронного заохочення населення до ухвалення управлінських рішень; розглянуто практику впровадження електронної демократії в сусідніх розвинутих країнах та визначено багатонадійні течії еволюції електронної демократії в Україні; аргументовано закономірність здійсненні електронної демократії як засобу взаємодії населення з органами державної влади та місцевого самоврядування; розкрито проблемні питання, що виникають при запровадженні електронної демократії на місцевому рівні; вивчено ситуацію та тенденції розвитку інструментів е-демократії в Миколаївській області; встановлено шляхи удосконалення елементів електронної демократії в органах місцевого самоврядування.

Ключові слова: електронна демократія, електронне урядування, інформаційне суспільство, участь громадян, інформаційно-комунікаційні технології, інструменти е-демократії, прийняття рішень

Content (summary): Theoretical and methodological foundations of e-democracy have been summarized; the rules of law concerning the uplift of the information society have been investigated; ways of electronic encouragement of the population to make management decisions are formulated; the practice of introducing e-democracy in neighboring developed countries is reviewed and the credible trends of the evolution of e-democracy in Ukraine are identified; the legitimacy of the implementation of e-democracy as a means of interaction between the population and state authorities and local self-government; the problematic issues raised by the introduction of e-democracy at the local level have been identified; the situation and tendencies of the development of e-democracy tools in the Mykolaiv region are studied; ways to improve the elements of e-democracy in local self-government have been established.

Keywords: e-democracy, e-government, information society, citizen participation, information and communication technologies, e-democracy tools, decision-making